

PRYMNESSOS'TAN ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ NİKE HEYKELİ ROMAN IMPERIAL PERIOD NIKE STATUE FROM PRYMNESSOS

Barış Emre SÖNMEZ

Öğr.Gör.Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Avanos Güzel Sanatlar Meslek Yüksekokulu,
Mimari Restorasyon Programı/Türkiye
Lecturer Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Avanos Vocational School of Fine Arts, Department
of Architectural Restoration/Türkiye
besonmez@nevsehir.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-9273-8920

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
5/2, Eylül – September 2023 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : **Araştırma Makalesi - Research Article**
Geliş Tarihi-Received Date : **12.07.2023**
Kabul Tarihi-Accepted Date : **12.09.2023**
Yayın Tarihi – Publication Date : **29.09.2023**
Sayfalar-Pages : **623 – 636**

 : <https://doi.org/10.33469/oannes.1326622>

This article was checked by Viper or

Atıf – Citation: SÖNMEZ, B. E., “Prymnessos’tan Roma İmparatorluk Dönemi Nike Heykeli”,
OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi, 5/2, Eylül 2023, ss.
623 – 636.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi

International Journal of Ancient History

5/2, Eylül – September 2023

623 – 636

Araştırma Makalesi / Research Article

PRYMNESSOS'TAN ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ NİKE HEYKELİ

ROMAN IMPERIAL PERIOD NIKE STATUE FROM PRYMNESSOS

Öğr. Gör. Dr. Barış Emre SÖNMEZ

Öz

Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olan Nike heykeli Prymnessos (Sülün) antik yerleşim alanında bulunmuş olup şuan Afyonkarahisar Müzesi'nde yer almaktadır. Prymnessos antik yerleşim alanı Afyonkarahisar Merkez ilçe Sülün köyünde Phrygler tarafından kurulmuş büyük kentlerdendir. Yunan Dönemi'nde özerk, Roma İmparatorluk Dönemi'nde yarı özerk konumuyla, imparator adına bronz kent sikkeleri bastırmıştır. Eser üzerinde herhangi bir kapsamlı çalışmanın yapılmamış olması bölgedeki inanç, kült ve adak yapısının anlaşılması ve doğru anlamda çözülmesi açısından eksiklik oluşturmaktadır. Heykel Prymnessos (Sülün) antik yerleşim yerinde yerel kutsal alanların varlığını göstermektedir. Bu doğrultuda müzede bulunmakta olan heykel ele alınmış ve tanıtılmaya çalışılmıştır. Nike heykelinin sadece gövde kısmı korunmuştur. Eserin karşılaştırma örneklerinin stilistik, tipolojik ve ikonografik bir değerlendirilmesi yapılmış olup, Geç Antoninler-Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlendirilmesi uygun görülmektedir. Bu heykel nitelik

Abstract

The Nike statue belonging to the Roman Imperial Period was found in the ancient settlement area of Prymnessos (Sülün) and is now in the Afyonkarahisar Museum. The ancient settlement area of Prymnessos is one of the big cities founded by the Phrygians in the village of Sülün in the central district of Afyonkarahisar. It was autonomous in the Grec Period and semi-autonomous in the Roman Imperial Period, and bronze city coins were minted in the name of the emperor. The fact that no comprehensive study has been carried out on the work creates a deficiency in understanding and correctly solving the belief, cult and votive structure in the region. The statue shows the existence of local sanctuaries in the ancient settlement of Prymnessos (Sülün). In this direction, the sculpture in the museum was discussed and tried to be introduced. Only the body of the Nike statue was preserved and brought to the museum. Only the body of the Nike statue was preserved and brought to the museum. A stylistic, typological and iconographic evaluation of the comparative samples of the work has been

açısından değerlendirildiğinde Dokimeon atölyesine ait olduğu görülmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde özellikle askeri gücün ve başarının büyük önemi nedeniyle, Nike imgeleri sıklıkla kullanılmıştır. Tanrıça'nın sahip olduğu bu imge görsel olarak da ön plana çıkmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde sıklıkla tanrıça bir kalkan üzerine başarılı askeri kampanyalar da gösterilmiştir. Nike heykelinin özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki önemi üzerinden değerlendirildiğinde Prymnessos antik yerleşim alanında askeri bir başarı ya da zafer üzerine tanrıçanın böyle bir heykelinin yapıldığı ve bir alana yerleştirildiğini düşünmemiz gerekmektedir.

made and it is considered appropriate to date it to the Late Antonine-Early Severan Period. When this sculpture is evaluated in terms of quality, it is seen that it belongs to the Dokimeon workshop. Nike images were frequently used during the Roman Imperial Period, especially due to the great importance of military power and success. This image of the Goddess has also come to the forefront visually. Successful military campaigns were also often depicted on a goddess shield during the Roman Imperial Period. Considering the importance of the Nike statue especially in the Roman Imperial Period, we need to think that such a statue of the goddess was made and placed in an area upon a military success or victory in the ancient settlement of Prymnessos.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, Nike, Roma İmparatorluk Dönemi, Prymnessos.

Keywords: Afyonkarahisar, Nike, Roman Imperial Period, Prymnessos.

Extended abstract

With the Pax Romana provided by Augustus, there was peace and abundance in Phrygia from the 1st century AD to the end of the 2nd century AD. During this period, the Phrygia Region and many cities located here were in wealth and abundance. We can count cities such as Synnada, Apameia, Amorium, Dokimeion, and Prymnessos. After the end of the 2nd century AD, peace was broken both in Rome and in Anatolia; The Phrygia Region underwent administrative and administrative changes at the end of the Apostolic century. Some cities in Phrygia were connected to Pisidia and Galatia. to Apameia Pisidia; Amorium, Orkistos and Pessinus are connected to Galatia. During this period, Synnada was the most important center of Phrygia; Pessinus became the capital of Galatia Secunda.

Many cities were established in the Phrygia Region by the Roman Empire. With the rise of the economic and social situation in Anatolia, the villages started to turn into cities and grew. The administrations in these cities were governed by governors appointed by the Roman Empire. Afyonkarahisar hosted important cities during the Roman Imperial Period. Founded in Afyonkarahisar during the Roman Imperial Period; however, they are located in cities whose locations have not yet been determined. One of the known settlements in Afyonkarahisar is the ancient settlement of Prymnessos (Pheasant). The Nike statue, which was brought to the museum by

purchasing, was found in Prymnessos. Prymnessos settlement is located in the central village of Sülün in Afyonkarahisar. This settlement dominated the region around the Kaystros River during the Roman Period. Since Prymnessos is also on the marble road being transported to Rome from the region, there may be an important sculpture workshop or workshops here. In addition to the Nike statue, marble statues of Eros Trapezophoros, King Midas, Demeter and Heracles (Hercules) were found in this settlement and are now exhibited in the museum.

Because of the great importance of military power and success for the legitimation of the Roman Emperor, Nike frequently found images in the image of the Roman Empire and the goddess came to the fore in visual language. A common version of it was very popular in the Roman period. In this version, the goddess is shown in the process of writing successful military campaigns on a shield. Against this historical background, it is not surprising that the Greek pantheon and Greek iconography have been widely and well known, at least since the Hellenistic Period. In the following centuries, different types of adaptation and assimilation emerged in the Mediterranean, particularly in relation to the use of the names and iconography of the Greek gods and the adoption of Greek models.

To better understand these results, the focus should be on iconography. Nike statues can be classified into two main iconographic schemes. The first diagram depicts the goddess with a Greek garment, a Peplos, under her breast. The knot on her belt is the so-called Heracles knot, not very common in Greek and Roman images of the goddess, and is striking. The second scheme is called the Amazonian type because of the exposed right breast of the goddess, who is well known for her depictions of the Amazons. It is also a typical element in the iconography of the goddess Rome, the Roman personality, and Virtus, the Roman personality of military power. In contrast to the uncoated left breast, which represents clothes in a state of rapid movement and the resulting disarray, a right breast recovered from Paionios Nike in Olympia indicates that, in a female state, she is ready to move and begin.

Most Nike statues show standing on a half or full sphere. In the world of Nike, this sphere motif has been very popular in Roman art since Emperor Augustus Tarentum brought this type of sculpture to Rome and placed his home on the Curia. The original of the statue brought from Tarentum may have been originally made for the Hellenistic king Pyrrhus. However, the globe is unlikely to be added until Augustus brings the statues to Rome; because an orb under Nike's feet is almost never seen in Hellenistic art. Therefore, even the globe or spheres of his dress and statue, especially with an open right breast, must have been inspired by Roman models and not explained in Hellenistic terms.

Nike images were frequently used during the Roman Emperor Period, especially due to the great importance of military power and success. This image of the Goddess has also come to the forefront visually. During the Roman Imperial Period it was often shown as the process of writing successful military campaigns on a goddess shield. The absence of a clear archeological

study in the Prymnessos settlement where the Nike statue is located leaves the place incomplete in evaluating its relationship with the Nike cult; it also limits the evaluation at its historical point during the Roman Imperial Period. Considering the importance of the Nike statue especially in the Roman Imperial Period, we need to think that such a statue of the goddess was made and placed in an area upon a military success or victory in the ancient settlement of Prymnessos. Based on the military context, retired soldiers and gladiators may have left their weapons and belongings as offerings for the goddess. In this sense, the reason for the presence of the Nike statue may also be to show the victories of the Roman soldiers or legions coming from outside to Prymnessos. The presence of a cluster of private imperial mansions in the Upper Tembris and Kaystros valleys to the north of Prymnessos indicates that there were soldiers, gladiators, high-ranking administrators and freedmen we have mentioned here.

Giriş

Afyonkarahisar önemli yerleşim yeri olup, Neolitik Dönem'den Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar önemli yerleşim alanlarına ev sahipliği yapmıştır. Bu yerleşim yerleri birçok kültürü, inancı ve geleneği içerisinde taşımış ve önemli bir medeniyet sentezi yaratmıştır. Hellenistik Dönem içerisinde bugün Afyonkarahisar'ın sınırları içerisinde bulunan bazı antik kentler bu dönemde önemli süreçler yaşamıştır. Kelainai (Dinar), Synnada (Şuhut), Prymnessos (Sülün), Amorium (Emirdağ-Hisarköy) ve Antigonos'un generali Dokimos tarafından kurulan Dokimeon (İscehisar) gibi kentler önemli gelişmeler yaşamıştır¹. MÖ 133 yılında önemli bir aşama yaşanmış, Bergama Kralı III. Attalos hazırlanmış olduğu vasiyetiyle Bergama Krallığı'nı Roma'ya bırakmış; böylece Phrygia'nın batı bölgesinde Roma egemenliği kurulmuş oldu.

Augustus'un imparatorluğu döneminde oluşturulmuş olan Pax Romana sürecinde Phrygia'da MS 1. yüzyılın ilk çeyreğinden MS 2. yüzyılın bitimine kadar refah seviyesi yüksek şekilde bir yaşam alanı oluşmuştur. Pax Romana döneminde Phrygia Bölgesi'nde yer almakta olan birçok yerleşim yerinde bu dönemin sağlamış olduğu olanaklar gelişmiştir². Prymnessos, Amorium, Synnada, Dokimeion Apameia...vb. yerleşim alanlarını belirtebiliriz³. MS 2. yüzyılın sonlarından sonra gerek Roma'da gerekse Anadolu'da barış bozulmuş; Phrygia Bölgesi MS 3. yüzyılın sonlarında idari ve yönetsel olarak değişikliklere uğramıştır⁴. Phrygia'daki bazı kentler Pisidia ve Galatia'ya bağlanmıştır. Apameia, Pisidia'ya; Amorium, Orkistos ve Pessinus ise Galatia'ya bağlanmıştır. Bu dönem içerisinde Synnada, Phrygia'nın en önemli merkezi; Pessinus ise Galatia Secunda'nın başkenti olmuştur⁵.

Roma İmparatorluğu tarafından Phrygia Bölgesi'nde birçok şehir kurulmuştur. Bu şehirlerdeki yönetimler ise Roma İmparatorluğunca

¹ Drew-Bear, 2001: 97.

² İlaşlı, 2004: 59; Drew-Bear, 2001: 97.

³ Gönçer, 1971: 158-160.

⁴ Potter, 1998: 270; Dmitriev, 2001: 468; Anderson, 1932: 31.

⁵ Mitchell, 1993: 19.

görevlendirilen valiler tarafından yönetilmiştir. Afyonkarahisar'da, Roma İmparatorluk Dönemi'nde önemli yerleşim yerleri oluşturulmuş; fakat henüz yerleri belirlenememiş yerleşim yerleri yer almaktadır⁶. Afyonkarahisar'da bilinen yerleşim yerlerinden biri Prymnessos (Sülün) antik yerleşim alanıdır (Resim 1). Prymnessos yerleşimi Afyonkarahisar'ın merkez Sülün köyünde bulunmaktadır⁷. Bu yerleşim yeri Roma Dönemi'nde Kaystros Nehri⁸ çevresinde bölgeye hakim bir konumdadır⁹. Prymnessos, Roma'ya bölgeden taşınmakta olan mermer yolu üzerinde de olduğundan (Resim 2) dolayı burada önemli heykeltıraşlık atölyesi ya da atölyeleri olabilir¹⁰. Bu yerleşim yerinde Nike heykeli dışında mermer Eros *Trapezophoros* (Masa Ayağı), Kral Midas, Demeter ve Herakles (Herkül) heykelleri bulunmuş olup, müzede sergilenmektedir¹¹.

Resim 1: Prymnessos yerleşim alanı (Afyonkarahisar/Sülün)
(<https://kulturenvanteri.com/yer/?p=2086>).

⁶ Drew-Bear, 2001: 97-99.

⁷ Ramsay, 2010: 139.

⁸ Robert, 1980: 244-256.

⁹ Gönçer, 1971: 168.

¹⁰ Thonemann, 2013: 28.

¹¹ Gönçer, 1971: 169.

Resim 2: Altıntaş Civarındaki İmparatora Ait Araziler ve Mermer Ocakları (Takmer, 2018: 430).

628

OANNES
5 (2)

Eserin Tanımlanması

Nike heykelinin¹² (Fig. 1-4) göğüs altından aşağısı, sağ kol pazudan itibaren ve sol kol omuzdan itibaren eksiktir. Burun kökünden aşağısı kopmuştur¹³. Sağ göz ve kaş yapısında zedelenmeler görülmektedir. Arkada fon şeklinde olan kalkanın kenar kısımlarında kopmalar ve zedelenmeler görülmektedir. Heykelin cephe ve yan yüzleri pürüzsüz arka kısmı ise kaba işlenmiştir.

Baş sola dönüktür. Yüz yuvarlak ve dolgun; ağız hafif aralıklı olup dudaklar kalındır. Göz kapakları geniş bir biçimde belirtilmiştir. Gözler derine yerleştirilmiş olup göz bebekleri belirtilmiştir. Saçlar ortadan ikiye ayrılıp yanlara doğru taranıp omuzlara doğru uzanmış ve başın üst kısmında fiyonk olarak bağlanmıştır. Saçlarda matkap kullanılmış olup açılan kanallar oldukça derindir ve bu kanallar birbirine küçük köprülerle bağlanmıştır. İnce saydam kumaştan peplos giymiş olup göğüs altından kemer ile bağlanmış; sağ göğsü açıkta bırakıp sol göğsünün üzerinden sol omuz kısmına doğru uzanmıştır. Peplosun üzerinde derin kıvrımlar oluşmuş olup hareketlilik ve ışık gölge etkisi sağlamıştır. Sırt kısmına kanatlar ve başın arka kısmı ile kanatlar arasına bir kalkan yerleştirilmiştir.

¹² Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Envanter No: 1872; yükseklik 58 cm, genişlik 37 cm, derinlik 25 cm.

¹³ Bu çalışma, Afyonkarahisar Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürlüğü'nün 24632497- 155.01/1191 sayılı izni kapsamında hazırlanmıştır. Katkılarından dolayı müze müdürü sayın Mevlüt ÜYÜMEZ'e ve müze çalışanlarına teşekkür ederim.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

İkonografi ve Tipoloji

Nike, Pallas ile Okeanos'un kızı Styks'ten doğma zafer tanrıçasıdır¹⁴. En eski Yunanca edebi referanslarda, Homer destanında, hiç bahsedilmez. Bilinen ilk gerçek kanıtlar bunun yerine, Hesiodos'un *Theogonia*'sıdır. Efsanelerin Yunan kültüründeki büyük önemi göz önüne alındığında, mitolojik katılımının bulunmaması, onun görece yeni bir tanrıça olduğunu ve aslında soyut bir kavramın gerçek bir tanrıçadan ziyade kişiliğinin olduğunu göstermektedir¹⁵. Bu argüman, en azından Arkaik ve Klasik zamanlarda onun için bir kültle ilgili herhangi bir referans bulunmadığı gerçeğiyle de daha fazla desteklenmektedir. Hellenistik Dönem'de bile bir Nike kültüne yapılan atıflar sayıca çok az ve ayrıca ayrıntı olarak sorunludur. Temel karakteri, bir tanrı veya tanrıça tarafından insanların dünyasına gönderilen bir elçiydi. Bu görev kapsamında, sadece gelecek olan zaferleri iletme konusunda uzmanlaştı. Gerçekten de, kimin kazanacağına karar veren asla o değildir; ancak rakiplerinden birinin tarafındaki görünüşü, kimin kazanan taraf olacağını açık bir işarettir. Bununla birlikte, işlevi askeri bağlamla sınırlı değildir. Nike, hem sanatsal hem de atletik *agonistik* bağlamlarda da bulunabilir¹⁶. Cicero, tarafından açıkça belirtildiği gibi Nike, yalnızca görünümü kazanmakta olan bir zafer belirten elçidir ama galibi belirleyen kişi değildir. O, birisinin muzaffer olmasını sağlayan insan gücünün kişileşmesi olmamıştır. Tanrıça nihai bir zaferi, nihai sonucu sembolize eder¹⁷. Bu yaklaşım, örneğin Nike'nin imparatorun arkasında durup, başının üstünde altın bir taç tutarak sık sık tasvir edildiği Roma zaferinin görüntülerinde açıkça gösterilmiştir¹⁸. Bir muzaffer taçlandırma eylemi, tanrıçayı yalnız pozisyonda gösteren ve uzanmış sağ veya sol elinde bir taç tutan görüntülerin altında yatan kavramdır. Bu motif, özellikle taç giyme eyleminin imparatorun kendisiyle ve muzaffer ordusuyla ilişkili olduğu zafer kemerleri üzerinde çok popüler olmuştur. Aynı zamanda Nike figürü ile taç giyme eylemleri nişlerde veya mezarlık anıtlarında da bulunabilir¹⁹.

Tanrıçanın Arkaik Dönem'de ikonografisi ayrıntılı bir şekilde tanımlanmamış, bu yüzden onu tanrının habercisi olarak da bilinen Eris'ten ayırmak zor olmuştur. Benzer işlevleri nedeniyle, tanrıların alanı ile insan dünyası arasında hareket etmesi amacıyla her ikisi de kanatlarla hayal edilmiştir. Haberciler olarak rollerini vurgulamak için her ikisi de eski zamanlarda insan habercilerinin özel bir özelliği veya sembolü olan *Kerykeion* ile betimlenmişlerdir; *Kerykeion* aynı zamanda antik çağlardaki insani habercilerin özel bir niteliği veya sembolüydü²⁰.

Nike'nin çoğu Arkaik görüntüsü, boyalı vazolar gibi iki boyutlu resimlerde bulunur. Bilinen ilk üç boyutlu tasviri, MÖ 6. yüzyılın ortasından hemen önce Delos Adası'ndaki Apollon'a ithaf olarak gösterilen ünlü

¹⁴ LIMC-VI-1: 850-851; Hesiodos, *Theogonia*; 270.

¹⁵ Shapiro, 1993: 27-29.

¹⁶ Thönne, 1999: 77-96.

¹⁷ Cicero, *De natura deorum*, 3: 61-88.

¹⁸ Hölscher, 1967: 80-90.

¹⁹ Töpfer, 2015: 8.

²⁰ Töpfer, 2015: 2.

Arkhermos Nike'sidir²¹. Heykele ait olması muhtemel olan bir yazıtta, Nike'nin üç boyutlu bir kanat ile betimlenmesini sağlayan ilk sanatçı olarak bilinir²². Arkaik Dönem'de hızlı ve ileriye doğru hareket eden görüntülerin gösterilmesinde kanat çok yaygın olarak gösterilmiştir²³.

MÖ 5. yüzyıldan itibaren, ikonografisi aşağı yukarı standartlaştırıldı. Bununla birlikte, bir sunakta tanrıça teklifleri gösteren sahneler veya daha genel olarak, bir zafer için çok tipik bir anıt olan bir *Tropaion* kurmak veya süslemek gibi bazı yeni görsel bağlamlar yaratılmıştır. Genellikle bir savaştan hemen sonra, savaş alanında kurulurdu. Açıkça askeri geçmişi olan bu motif *agonistik* bir zaferi yücelten anıtlar için bile kullanıldı ve MÖ 5.yüzyılın ikinci yarısından erken ikinci yüzyıla kadar devam etmiştir²⁴. Nike heykelcikleri bir başarı sonrasında tanrıçaya olan minnet ya da teşekkür karşılığında; savaş sırasındaki başarı ya da savaştan sonra kazanılan zafer için sunulan heykelcik ya da adaklardır²⁵. Savaş sonrası kazanılan zaferlerin dışında; ayrıca spor oyunlarında zafer kazananları da temsil etmektedir²⁶. Kanatlı tanrıça imajı, Akdeniz dünyasında yaygın ve iyi bilinmekte; ayrıca farklı türden zaferlerin özlü bir sembolü olarak anlaşılmaktadır.

Hellenistik Dönem'de Büyük İskender'in resmi sanatında ve politik haleflerinde çok sık olarak tasvir edilmiştir²⁷. Özellikle başlangıçta MÖ 4. ve erken 3. yüzyılın başlarında bu adamlar öncelikle askeri başarılarına ve İskender'in geleneğine göre bireysel cesaret ve güçlerin ortaya çıkmasına dayanıyorlardı. Bu nitelikleri temsil etmek için, zafer tanrıçası sıklıkla o döneme ait sikkelerde olduğu gibi krala yakın bir yerde tasvir edilmiştir. Bir yönetici ve zafer tanrıçası arasındaki sık bağlantı onu, en azından görsel bir dilde ve daha fazla ve daha uzun bir süre boyunca yöneticinin uzun süreli yoldaşı yaptı. Sonuç olarak, yöneticinin kendisi tanrıçanın ve dolayısıyla zaferin varlığını garanti altına aldı²⁸.

Roma İmparatoru'nun meşrulaştırılması için askeri gücün ve başarının büyük önemi nedeniyle Nike, Roma İmparatorluğu'nun görüntüsünde imgeleri sıkça bulmuş ve tanrıça görsel dilde öne plana çıkmıştır²⁹. Roma Dönemi'nde sık kullanılan bir versiyonu çok popülerdi. Bu versiyonda, tanrıça bir kalkan üzerine başarılı askeri kampanyalar yazma sürecinde gösterilmiştir³⁰. Bu tarihsel arka plana karşı, en azından Hellenistik Dönem'den beri Yunan pantheonunun ve Yunan ikonografisinin yaygın ve iyi bilinmesi şaşırtıcı değildir. Sonraki yüzyıllarda, özellikle Yunan tanrılarının isimlerinin ve

²¹ Plinius, *Naturalis Historia*, 35.151-152.

²² Boardman, 2001: 79, Res. 103.

²³ Schmidt, 1909: 251-397.

²⁴ Töpfer, 2015: 3.

²⁵ Üreten, 2003: 24.

²⁶ Sikes, 1895: 281.

²⁷ Grote, 1992: 881-895.

²⁸ Töpfer, 2015: 4.

²⁹ Vollkommer, 1977: 269.

³⁰ Töpfer, 2015: 8.

ikonografisinin kullanılması ve Yunan modellerinin benimsenmesi ile ilgili olarak Akdeniz'de farklı adaptasyon ve özümseme türleri ortaya çıkmıştır³¹.

Bu sonuçları daha iyi anlamak için odak ikonografide olmalıdır. Nike heykelleri iki ana ikonografik şema olarak sınıflandırılabilir³². Birinci şema, tanrıçayı, göğsünün altındaki Yunanlılar tarafından kullanılan ya da giyilen bir giysi olan bir Peplos ile tasvir eder. Kemerindeki düğüm, tanrıçanın Yunan ve Roma görüntülerinde pek yaygın olmayan sözde Herakles düğümüdür ve dikkat çekicidir. İkinci şema, Amazonların tasvirleri ile iyi bilinen tanrıçaya maruz kalan sağ göğsü nedeniyle Amazon tipi olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca, tanrıça Roma'nın, Roma'nın kişiliğinin ve Virtus'un, askeri gücün Roma kişiliğinin ikonografisinde de tipik bir unsurdur. Hızlı hareket ve buna bağlı olarak oluşan kargaşa durumundaki kıyafetleri temsil eden, kaplanmamış sol göğsünün aksine örnek, Olympia'daki Paionios Nike'de ele geçen bir sağ meme, dişi bir durumda, hareket etmeye ve başlamaya hazır olduğuna işaret eder³³.

Nike heykellerinin çoğu yarım veya tam bir küre üzerinde durduğunu gösteriyor. İmparator Augustus Tarentum'dan Roma'ya bu tip bir heykel getirip, evi Curia'ya yerleştirdiğinden beri, Nike dünyasında bu küre motifi Roma sanatında çok popüler olmuştur³⁴. Tarentum'dan getirilen heykelin orijinali başlangıçta Hellenistik kral Pyrrhus için yapılmış olabilir. Bununla birlikte kürenin Augustus'un heykelleri Roma'ya getirene kadar eklenmesi pek olası değildir; çünkü Hellenistik sanatta Nike'nin ayaklarının altındaki bir küre neredeyse görülmemiştir. Dolayısıyla, özellikle açık bir sağ göğse sahip elbise ve heykelinin küre veya küreleri bile Roma modellerinden esinlenmiş olmalı ve Hellenistik açıdan açıklanmamalıdır³⁵.

Stil ve Tarihlendirme

Nike heykeli (Fig. 1-4) ile stil açısından benzerlik gösteren eserler arasında Side Müzesi'nde yer almakta olan Sphinx heykelidir³⁶. Her iki eserde de iri gözler açık olup gözpınarları, iris ve gözbebekleri plastik olarak işlenmiştir. Ağız açık denecek kadar aralıktır. Saçlar her iki eserde de ortadan ikiye ayrılmış olup Sphinx'de arkada topuz olarak toplanmışken Nike heykelinde başın üst kısmında fiyonk olarak bağlanmıştır. Saçlar her iki eserde de omuzlar üzerinden göğüslere kadar uzanan bukleler biçiminde verilmiştir. Göğüs kısımları ve ayrıntıları her iki eserde de plastik bir şekilde verilmiştir. Baş, saç biçimi, iri gözler, açık ağız yapısı ve yüzdeki pathetik anlamla Hellenistik görünüşe rağmen yapıt stil açısından Roma kopyasıdır. Özellikle gözbebeklerinin ve saç yapılarının işlenişi ile her iki eserde stil açısından benzerlik taşımaktadır. Side Müzesi'nde yer alan erkek baş fragmanı³⁷ stil açısından benzerlik gösteren eserler arasında yer almaktadır. Her iki eserde de özellikle gözbebeklerinin derin bir şekilde işlenmesi ve

³¹ Teixidor, 1989: 81-95.

³² Dentzer – Weber, 2009: 60-64.

³³ Töpfer, 2015: 11.

³⁴ Hölscher, 1967: 6-47.

³⁵ Töpfer, 2015: 13.

³⁶ İnan, 1975: 122, Lev. LXIII, Res. 2-3.

³⁷ İnan, 1975: 162, Lev. LXXXII, Res. 3.

saçlarda burgu aletinin kullanılması ile oluşan derinlik ve saçlar arasında oluşan minik köprü bağlantıları benzer stil özellikleri ile dikkat çekmektedir. Nysa Tiyatrosu'nda bulunan Muse başı³⁸, ve Demeter kabartması³⁹, Perge Tiyatrosu'nda bulunmuş olan Dionysos heykeli⁴⁰, Laodikeia Antik Kenti'nde Nymphaeum'da bulunmuş olan friz bloğuna ait kadın başı⁴¹ ile eserimiz özellikle saçlarda burgu aletinin kullanılması ve saç bukleleri arasında küçük köprülerin oluşturulması ile stilistik açıdan benzerlik göstermektedir. Afyonkarahisar Müzesi'nde sergilenmekte olan Nike heykeli tipolojik ve stil açısından Pisidia Antiokhia Nike heykeline benzemektedir⁴². Eserin dizlerden aşağısı eksiktir. Sağ kol tamamen, sol kol ise dirseğe kadar kalmıştır. Pisidia Antiokhia Nike'sinin tipolojisi eserimizi tamamlamak açısından yardımcı olmaktadır. Afyonkarahisar Müzesi'ndeki eserde Nike'nin başının arkasındaki kalkan motifi, kanatları, baş ve gövde kısmı kalmıştır. Böylece eserimizin nasıl tamamlanması gerektiği ise Pisidia Antiokhia Nike'si ile mümkün görülmektedir. Stilistik açıdan da özellikle saçlarda burgu aletinin kullanılması ve saç bukleleri arasında küçük köprülerin oluşturulmasıyla eserle yakınlık göstermiştir. Aphrodisias Tiyatrosu'nda bulunmuş olan tanrı Apollon başında⁴³ saçlarda ve göz pınarlarında matkap oyuklarının oluşturulduğu görülmektedir. Göz kapakları genişçe işlenmiş ve göz bebeği üst göz kapağına doğru çekilmiştir. Saçında matkap oyukları ile oluşturulmuş küçük kanallar yer almaktadır.

Karşılaştırma örneklerinin stil ve üslup özellikleri değerlendirildiğinde eserin Geç Antoninler - Erken Severuslar Dönemine tarihlendirilmesi uygun görülmektedir.

Sonuç

Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olan Nike heykeli Prymnessos (Sülün) antik yerleşim alanında bulunmuş olup, şuan müzede sergilenmektedir. Eserin belli kısımlarının eksiklik olmasına rağmen korunan kısımları ile özellikle saç ve gözlerinin stilistik özellikleri tarihlendirmeye yardımcı olmaktadır. Afyonkarahisar önemli mermer ocaklarına sahip bir yerleşim alanıdır. Kentte yürütülen kurtarma kazılarında, arkeolojik kazılarda adak kabartmaları, lahitler, mezar stelleri ve heykeller malzemeler bu durumu desteklemektedir. Dokimeion mermeri, ince ve kaliteli beyaz renkli mermeri ile dikkati çekmektedir. Nike heykeli bu malzeme ve stil özellikleriyle değerlendirildiğinde Dokimeion atölyesine ait bir çalışma olduğunu düşünmemiz gerekir.

Afyonkarahisar Müzesi'nde yer almakta olan Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait Nike heykeli yapılmış olan arkeolojik bir kazı ile müzeye kazandırılmamış; bu sonuçtan dolayı heykelin bulunmuş olabileceği yapı durumu hakkında net bir şey belirtmek zordur. Bu verinin bulunmamış

³⁸ Kadioğlu, 2006: 325, Nr. 600, Taf. 42, 5-6.

³⁹ Çubuk, 2008: 134, Res. 3. 2.

⁴⁰ Özgür, 2011: 48.

⁴¹ Tarhan, 2006: 168, Res. 18, Kat. 8.

⁴² Robinson, 1928: 200-205, Lev. 15; LIMC-VIII-2: 175, No. 118.

⁴³ Smith - Erim, 1991: 81, Nr. 13, Fig. 15.

olması heykelin ne amaçla değerlendirilmesi gerektiğini doğal olarak zorlaştırmaktadır. Müzede yer almakta olan ya da sergilenen tanrı veya tanrıçalara ait ortaya çıkarılmış tapınak alanı olduğu gösteren bir veri bulunmamaktadır. Nike heykeli ile ilgili sonuçlar eserin ele geçmiş olduğu antik yerleşim yeri üzerinden ilerleyerek sosyo-ekonomik ve ikonografik değerlendirmeler ile yapılabilmektedir.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde özellikle askeri gücün ve başarının büyük önemi nedeniyle, Nike imgeleri sıklıkla kullanılmıştır. Tanrıça'nın sahip olduğu bu imge görsel olarak da ön plana çıkmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde sıklıkla tanrıça bir kalkan üzerine başarılı askeri kampanyalar yazma süreci olarak gösterilmiştir. Nike heykelinin bulunduğu Prymnessos yerleşim yerinde belirgin nitelikte arkeolojik bir çalışmanın olmaması buranın Nike kültü ile ilişkisini değerlendirme noktasında eksik bırakmaktadır; ayrıca Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde tarihi noktasında da değerlendirmeyi kısıtlamaktadır. Nike heykelinin özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki önemi üzerinden değerlendirildiğinde Prymnessos antik yerleşim alanında askeri bir başarı ya da zafer üzerine tanrıçanın böyle bir heykelinin yapıldığı ve bir alana yerleştirildiğini düşünmemiz gerekmektedir. Askeri bağlamdan hareketle emekli olan askerle ile gladyatörler tanrıça için silah ve eşyalarını adak olarak bırakmış da olabilir. Bu anlamda Nike heykelinin bulunmasının nedeni Prymnessos'a dışarıdan gelen Roma askerlerinin ya da lejyonlarının kazanmış oldukları zaferleri gösterme amaçları da olabilir. Prymnessos'un kuzeyindeki Yukarı Tembris ve Kaystros vadilerinde yer alan özel imparatorluk malikaneleri kümesinin bulunması burada belirtmiş olduğumuz asker, gladyatörler, üst düzey yöneticiler ve azat edilmiş kişilerin bulunduğunu göstermektedir. Prymnessos'ta bulunmuş olan MS 2. yüzyılın sonu 3. yüzyılın başlarına tarihlenen bir lahit parçasına ait olan tabula ansata'daki yazıt azat edilmiş kişiye ait olduğunu göstermektedir⁴⁴. Batıda Rhyndakos (Mustafakemalpaşa/Orhaneli Çayı), kuzeyde Yukarı Tembris (Porsuk), güneyde Kaystros (Akar Çay) ve doğuda Yukarı Sangarios (Sakarya) vadileriyle çevrili *Phrygia Epiktetos* imparator azatlısı *procurator*'lara ve azatlı veya köle *familia Caesaris* üyelerine dair çok sayıda yazıt barındırmaktadır. Bunlar bölgede geniş imparator arazilerinin ve imparator mülkü mermer ocaklarının varlığını belgelemektedir. Asia Eyaleti içinde bu şekilde görece bağımsız idari bir alt birimin oluşturulmasında Phrygia'nın kapsadığı coğrafyanın genişliği, Batı ve Orta Anadolu arasındaki önemli ulaşım noktalarının buradan geçmesi ve en önemlisi Dokimeion ve Altıntaş Ovası'ndaki ocaklardan çıkarılan mermerler gibi bölgenin önemli ticari ürünleri belirleyici olmuş gözükmektedir. Dokimeion mermer ocaklarının Synnada'daki idari merkezden yönetilmiş daha sonra Altıntaş Ovası'ndaki ocakların en geç MS 2. yüzyılın başından itibaren Prymnessos'taki bir başka idari merkezden yönetildiğini göstermektedir⁴⁵.

⁴⁴ Ballance, 1969: 143-146; MAMA XI 176.

⁴⁵ Takmer, 2018: 424-425, 430.

Kaynakça**Antik Kaynak**

- CÍCERO., 2018. *De Natura Deorum (Tanrıların doğası)*, Çev.: Ümit Fafo TELATAR – Gül ÖZAKTÜRK, Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- HESİODOS., 2022. *Tanrıların Doğuşu*, Çev.: Furkan AKDERİN, Say Yayınları, İstanbul.
- PLİNİUS., 1952. *Historia Naturalis*. Pliny The Elder, Natural History, Books 33-35, Trans.: Harris RACKHAM, IX, Loeb Classical Library, Harvard University Press.

Modern Kaynaklar

- ANDERSON, J.G.C., 1932. “The Genesis of Diocletion’s Provincial Re-Organization”, *JRS*, 22/I, ss.24-32.
- BALLANCE, M., 1969. “Regio Ipsina et Moeteana”, *AS*, 19, ss.143-6.
- BOARDMAN, J., 2001. *Yunan Heykeli (Arkaik Dönem)*, Çev.: Yaşar ERSOY, Homer Kitabevi, İstanbul.
- ÇUBUK, N., 2008. *Hierapolis Tiyatro Kabartmaları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- DENTZER, J. M – Weber, T. M., 2009. *Hauran IV. Sahr Al-Ledja*, Institut Français du Proche-Orient, Beirut.
- DMITRIEV, S., 2001. “The End of Provincia Asia”, *HistoriaZAltGesch*, 50/4, ss.468-489.
- DREW-BEAR, T., 2001. “Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar”, *Afyonkarahisar: Afyonkarahisar kütüğü cilt I*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyonkarahisar, ss.97-111.
- GÖNÇER, S., 1971. *Afyon İli Tarihi, C.I*, Karınca Matbaacılık, Afyonkarahisar.
- GROTE, U., 1992. Nike. *LIMC VI (1)*, Artemis, Zürich, ss.902-904.
- HÖLSCHER, T., 1967. *Ischer, Tonio, Victoria Romana*. Zabern.
- İLASLI, A., 2004. “İlk Yerleşimden Türk Egemenliğine Kadar Afyon”, *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, Ed.: Karazeybek, M., T.C. Afyon Valiliği Yayınları, Afyon, ss.49-61.
- İNAN, J., 1975. *Side'nin Roma Devri Heykeltraşlığı*, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- KADIOĞLU, M., 2006. *Die Scaenae Frons des Theaters von Nysa am Mäander*, Forschungen in Nysa am Mäander I, Mainz.
- MITCHELL, S., 1993. *Anatolia, Land, Men and Gods in Asia Minor I: The Celts in Anatolia and The Impact of Roman Rule*, Oxford University Press.
- ÖZGÜR, E., 2011. *Antalya Müzesi Perge Tiyatrosu Heykelleriyle Tarih ve Mitoloji Gezisi*, Dönmez Ofset, Ankara.
- POTTER, D., 1998. Procurators in Asia and Dacia under Marcus Aurelius: A Case Study of Imperial Initiative in Government. *ZPE*, 123, ss.270-274.

- RAMSAY, W. M., 2010. *The Historical Geography of Asia Minor*, Cambridge University Press.
- ROBINSON, D. M., 1928. “Eine Nike aus Antiochia in Pisidien”, *Antike Plastik, Walter Amelung, zum Sechzigsten Geburtstag*, ss.200-205.
- SCHMIDT, E., 1909. “Der Knielauf und Die Darstellung des Laufens und Fliegens in der a lteren Griechischen Kunst”, Ed.: Rudolf HACKL, *In münchener archaaologische studien*. Dem Andenken Adolf Furtwänglers Gewidmet, ss.251-397.
- SHAPIRO, H. A., 1993. *Personifications in Greek Art*, Akanthus, , Zürich.
- SIKES, E. E., 1895. “Nike and Athena Nike”, *The classical review*, 9/5, ss.280-283.
- SMITH, R. R. R. – ERİM, T. K., 1991. “Sculpture from The Theatre: A Preliminary Report”, *Aphrodisias Papers 2: The Theatre, a Sculptor’s Workshop, Philosophers and Coin Types (Journal of Roman Archaeology Supplementary Series, no. 2)*, Ed.: R. R. R. Smith - Kenan T. Erim, Michigan, Alın Al-bor, ss.67-98.
- TAKMER, B., 2018. “Kotiaion Yazıtları Üzerine Notlar I-Kotiaion Civarında İmparator Azatlıları ve İmparator Arazileri”, *Phaselis*, IV, ss.423-445.
- TARHAN, M. A., (2006). *2002-2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kabartma Buluntuları*, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- TEIXIDOR, J., 1989. “Vie Religieuse Dansla Syria le Epoque Helle `Nistiqueet Romaine”, *In Arche´ologie et Histoire de la Syrie II. La Syrie de l’e´Poque Ache´me´nide a ` l’ave `Nement de l’Islam*, Ed.: Christian AUGE, ss.81-95.
- THONEMANN, P., 2013. *Roman Phrygia*, Cambridge University Press.
- THÖNNE, C., 1999. *Ikonographische Studien zu Nike im 5. Jh. v. Chr*, Archaologie und Geschichte, Heidelberg.
- TÖPFER, K. M., 2015. “The Goddess of Victory in Greek and Roman Art”, *Auspicious and Protective Spirits in 270 Artefacts and Architecture between East and West*, Ed.: Niels Gutschow – Katharina Weiler, ss.1-18.
- ÜRETEN, H., 2003. *Neşredilmiş Yazıtlar Işığında Hellenistik Dönem’de Pergamon Kenti Tanrı ve Kültleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- VOLLKOMMER, R., 1977. Victoria, *LIMC VIII*, Winkler, Zürich, ss. 237–269.